

El 3 de maig de 1937, en plena Guerra Civil, Barcelona, com en tants altres moments de la seva història, es cobria de barricades. Una petita guerra civil dins la guerra més àmplia va enfrontar el conjunt de les forces polítiques i socials del bloc antifeixista català. Eren els “fets de maig”, acabats els quals res no tornaria a ésser igual a la rereguarda republicana.

Involució a la República

Des de l'inici de la Guerra Civil, el juliol de 1936, la CNT, el sindicat hegemònic de la classe obrera catalana, havia apostat per portar a terme un procés de transformacions econòmiques, socials i polítiques que ben aviat van trobar el suport del Partit Obrer d'Unificació Marxista (POUM), el partit marxista heterodox, encapçalat per Andreu Nin. La CNT, la Federació Anarquista Ibèrica (FAI) i el POUM van definir la seva política vinculant el triomf en el front de guerra, en contra dels militars revoltats, amb la consolidació de les conquestes revolucionàries. Ben aviat, aquesta actitud va ser qüestionada pels comunistes ortodoxos, el PC espanyol i a Catalunya el nou Partit Socialista Unificat de Catalunya, que tot seguint les consignes de Stalin van preconitzar el retorn a la “normalitat republicana” i l'abandonament de les “vel·leïtats revolucionàries”. L'Esquerra Republicana de Catalunya, el partit del president Companys, defensava també aquesta actitud.

Ben aviat la defensa d'estratègies tan diferents havia de portar problemes i conflictes, molts dels quals giraven a l'entorn de l'ordre públic. Els enfrontaments de la Fatarella, a la Terra Alta, que havien tingut lloc el gener de 1937, i on havien mort una trentena de persones, els fets de Centelles (Osona), del mes de febrer, on van morir el president de les Joventuts Llibertàries de la localitat i cinc camperols, la llarga crisi del govern de la Generalitat, iniciada el 26 de març i que no es va cloure fins al 16 d'abril, els problemes a l'entorn de les subsistències, la inactivitat bèl·lica del front d'Aragó, tot plegat havia anat creant un clima polític cada

cop més enrarrit a la rereguarda catalana. A final d'abril s'havien de produir, a més, l'assassinat de Roldán Cortada, dirigent de la UGT i secretari del conseller de Treball i Obres Públiques Rafael Vidiella, i el dia 27 els enfrontaments armats de Bellver de Cerdanya i Puigcerdà, entre les forces d'ordre públic i militants anarquistes. La situació s'havia tornat tan complicada que aquell 1 de maig es va decidir que no se celebrés la diada dels treballadors,

per evitar provocacions i possibles enfrontaments.

Assalt a la Telefónica. El dia 3 de maig, a primera hora de la tarda, es va acabar produint la provocació final que va desencadenar els enfrontaments: el comissari d'ordre públic de la Generalitat, el comunista Rodríguez Salas, va intentar ocupar el local de la Telefónica, en plena plaça de Catalunya, que estava sota el control d'un comitè format per membres de la UGT i de la CNT. Davant d'aquesta pretensió els homes de Rodríguez Salas foren tirotejats des de l'edifici i mentre la policia ocupava la planta baixa del local els militants anarcosindicalistes es feien

JOSEP MARIA PEREZ MOLINOS

forts en els pisos superiors. Quan la notícia de l'ocupació de la Telefónica es va escampar per la ciutat, es van formar les primeres barricades a l'entorn de les Rambles i van començar a produir-se els primers enfrontaments armats. Les bases militants de la CNT, de la FAI i del POUM, sense que ningú els donés l'ordre, van sortir al carrer per respondre a la provocació i defensar la revolució. La ciutat es va paraitzar i aquella tarda es van comptabilitzar els primers set morts pels incidents.

L'endemà dia 4 els enfrontaments es van generalitzar per tot Barcelona, amb tanta intensitat que aquella mateixa tar-

La primera víctima va ser el POUM, presentat pel PCE i pel PSUC com l'únic organitzador i provocador

da representants dels diferents partits i sindicats i el mateix president Companys van intervenir per la ràdio per sol·licitar l'abandonament de les armes. Especialment significatiu fou el testimoni de l'anarquista García Oliver, que en aquells moments era ministre en el Govern de Largo Caballero. Però la convicció que tenien molts anarquistes que els seus dirigents havien estat segrestats al Palau de la Generalitat va intensificar encara més els combats, que aquell dia deixava un saldo de gairebé 80 morts. Mentrestant, a la nit, quedava plantejada la crisi de govern.

La lluita va prosseguir, encara amb una certa intensitat l'endemà dia 5, centrada sobretot a l'entorn de les seus dels partits i sindicats. Aquest dia moria assassinat al carrer de Casp Antoni Sesé, dirigent del PSUC i secretari general de la UGT de Catalunya, que havia acabat d'ésser nomenat conseller sense cartera al Govern de la Generalitat. I a la tarda el Govern de la República decidia, de manera unilateral, fer-se càrrec de l'ordre públic i de la defensa. La xifra de morts aquell dia va pujar fins als 56. L'endemà, per bé que la situació havia començat a normalitzar-se, encara es van produir enfrontaments, que van provocar 45 morts, entre els quals va aparèixer l'intel·lectual anarquista italià Camillo Berneri, que, juntament amb el seu company Francesco Barbieri, havia estat detingut el dia abans per una patrulla de la UGT. Però, finalment, les crides a la calma havien començat a fer efecte. El dia 7 de maig es va posar fi a la vaga general i mentre la ciutat recuperava la normalitat, a la nit arribaven a Barcelona uns quants milers de guàrdies d'assalt que venien a fer-se càrrec de l'ordre públic.

Enfrontaments similars als de Barcelona s'havien produït també a Terrassa, a Tarragona, Reus, Tortosa, Vic i a la comarca de l'Alt Empordà. La xifra total de víctimes s'acostava als tres centenars.

El petit paga els plats trencats. Acabats els enfrontaments, i per bé que es va voler donar la imatge que no

Durant els Fets de Maig la plaça de Sant Jaume va quedar coberta de barricades per tal de protegir el Palau de la Generalitat i l'Ajuntament.

hi havia ni vencedors ni vençuts, ben aviat es va manifestar que no seria així. En primer lloc, la primera víctima va ser el POUM, presentat pel PCE i pel PSUC com l'únic organitzador i provocador dels aldarulls barcelonins. D'aquesta manera culminaven la campanya de calúmnies que havien iniciat el mes de desembre de 1936 contra el POUM, presentant-lo com un partit de la cinquena columna feixista. Quan el dia 15 de maig els ministres comunistes al Govern de la República van exigir a Largo Caballero la dissolució del POUM, i aquell s'hi va negar, van provocar una crisi de govern. Dos dies més tard es formava un nou govern de la República presidit per Juan Negrín. Seria l'executiu que va desplegar la repressió contra el POUM. El dia 16 de juny el comitè executiu del POUM era detingut a Barcelona, fet que va iniciar un dels episodis més ignominiosos de la Guerra Civil: la persecució fins a l'extermini d'un partit polític i d'uns revolucionaris d'indiscutible conducta política i moral, acusats ara d'espionatge a favor de Franco. Com és conegut, la repressió culminà amb l'assassinat d'Andreu Nin.

Els militants del POUM no van ser, però, les úniques víctimes de la nova situació que es va començar a viure a partir de maig de 1937. En l'àmbit espanyol, els esdeveniments van ser aprofitats per marginar totalment l'esquerra socialista, encapçalada per Largo Caballero, que a partir d'aquests moments va perdre la influència que li quedava en el partit i en la UGT. L'anarcosindicalisme, la CNT, també va patir bona part de la influència que des de l'inici de la guerra havia tingut. No va tenir representació en el govern Negrín, una representació simbòlica, fins a l'abril de 1938 i quan el 29 de juny de 1937 es va formar un nou govern de la Generalitat la CNT havia desaparegut definitivament del Govern català. No foren pocs els militants anarquistes que van ésser detinguts, sovint acusats de delictes comesos a l'inici de la guerra.

La contrapartida va ser l'increment de la influència comunista en tot el territori republicà i també a Catalunya. El poder del PCE i del PSUC es va incrementar en la mateixa mesura que s'incrementava el nombre dels assessors,

Un grup d'homes armats dispara els seus fusells parapetats darrere d'una barricada construïda en un carrer de Barcelona durant els Fets de Maig.

militars i civils, agents polítics i espies que van arribar a Espanya amb les armes soviètiques que havia enviat Stalin. Des de l'ambaixada russa fins al consolat de Barcelona, des d'alguns alts comandaments de l'exèrcit fins a la xarxa de comissaris polítics es va

anar teixint una trama complexa que, tot i que no ho va aconseguir, va intentar fer-se amb el control total de la política a l'Espanya republicana.

Finalment, la darrera conseqüència dels fets de maig afectà la progressiva pèrdua de poder de la Generalitat. Si

durant els fets de maig el Govern de la República havia recuperat l'ordre públic i la defensa, en els mesos successius, i sobretot a partir d'octubre de 1937, quan el govern Negrín s'instal·là a Barcelona, la Generalitat va haver d'observar impassible com a poc a poc anava perdent bona part de les competències que li quedaven, fins al punt que el mes d'abril de 1938, el mateix president Companys va denunciar en carta a Negrín que la Generalitat s'havia convertit en una "institució sense relleu".

Per totes aquestes raons, els fets de maig van representar una inflexió en l'evolució de Catalunya i de l'Espanya republicana. Per a uns va ser el triomf de la contrarevolució i l'inici definitiu de la davallada de les conquestes revolucionàries. Per a altres van representar un cert retorn a l'ordre i la fi de la "disbauxa anarquista". Però en tots els casos, era clar que s'havia iniciat una nova etapa en la situació política que començava a viure Catalunya, ni que fos perquè ara eren els revolucionaris els qui començaven a omplir les presons.

Pelai Pagès i Blanch

LLUÍS COMPANYS

President de la Generalitat de Catalunya

"En el silenci, és on els homes troben sovint el màxim sacrifici, que només poden gaudir aquells que a costa de sacrificis han sabut obligar el seu pensament moral i la seva conducta. La lluita als carrers compromet moltes coses, és massa llarga, és massa dura i estem en moments difícils i gloriosos, que podrien comprometre's en aquesta lluita que no qualificaré, a la que no posaré un comentari, perquè guardo per a mi tota l'amargura i tot el lleial continuat sentir del compliment del meu deure, per haver volgut evitar-lo. Però la lluita s'ha d'acabar i la paraula és una sola, sense comentaris, una consigna: alto el foc."

Al·locució per ràdio, el dia 4 de maig de 1937

MARIÀ R. VÁZQUEZ, "MARIANET"

Secretari general de la CNT

"Hem de dir amb profund dolor que en aquesta segona crida, no hem estat atesos. Ningú ha fet cas de la nostra crida, i així han transcorregut unes hores i han fet que la situació de tragèdia es prolongui més i més, produint-se uns fets luctuosos que sota cap concepte es poden justificar. En aquestes condicions ens trobem. Ara us diguem, amb el cor sagnant i adonant-nos de l'enorme tragèdia que vivim i de la més gran tragèdia que s'acosta, que és precis acabar d'una manera fulminant amb l'actual estat de coses. És precis ja que no s'obeeixin més consignes que aquesta, que no se faci cas dels rumors; que ningú tingui en compte els caiguts: ¡que ningú tingui en compte absolutament res!"

Al·locució per ràdio, el dia 5 de maig de 1937

ANDREU NIN

Secretari polític del POUM

"Si descabdellar-lo hagués depès de nosaltres, no hauríem donat l'ordre de la insurrecció. El moment no era propici per a una acció decisiva. Però els obrers revolucionaris, justament indignats per la provocació de què havien estat víctimes, s'havien llençat al combat i nosaltres no podíem abandonar-los. Obrar d'altra manera hauria constituït una imperdonable traïció. Ens dictava aquest deure no només la nostra condició de partit revolucionari, moralment obligat a posar-se al costat dels treballadors quan, encertadament o equívocament, es llencen arduosament al combat per defensar les seves conquestes, sinó la necessitat de contribuir amb el nostre esforç a canalitzar un moviment que, pel seu caràcter espontani, tenia molt de caòtic, evitant que es transformés en un *putsch* infecund, el desenllaç del qual fos una derrota sagnant del proletariat".

12 maig de 1937